

Savremena turska leksikografija na primeru elektronskih rečnika Turskog lingvističkog društva

Smiljana Ristić Bojanić

 <https://orcid.org/0009-0007-6984-2168>

Univerzitet u Beogradu – Filološki fakultet (Srbija)

smiljana.ristic@fil.bg.ac.rs

Sažetak

Ubrzani razvoj elektronske leksikografije u 21. veku doneo je značajne promene u pristupu leksikografiji. U ovom radu se kroz prizmu savremene turske leksikografije opisuju i analiziraju elektronski onlajn rečnici Turskog lingvističkog društva dostupni na posebnom rečničkom portalu <sozluk.gov.tr>. Na portalu je omogućeno istovremeno pretraživanje raznorodnih rečnika Društva među kojima su zastupljeni opšti i specijalni rečnici. U radu je posebna pažnja usmerena na jednojezični opisni rečnik turskog jezika *GünceI Türkçe Sözlük*, na čijem primeru se sagledavaju i vrednuju leksikografski postupci. Na osnovu datih analiza može se steći uvid u ono što nudi rečnički portal Društva — dostupnost jezičkih resursa putem digitalizacije turskog leksičkog nasleđa i aktuelne leksike, pružanje važnih izvora za svrsishodniju i delotvorniju upotrebu turskog jezika i podizanje jezičke kulture, prilagođenost potrebama korisnika rečnika, kao i brz i jednostavan pristup traženim informacijama.

Ključne reči: leksikografija, elektronski rečnik, turski jezik, Tursko lingvističko društvo.

Abstract

The rapid development of electronic lexicography in the 21st century has significantly transformed the field. This paper describes and analyzes the electronic online dictionaries of the Turkish Language Association, available on the specialized dictionary portal <sozluk.gov.tr>, through the lens of modern Turkish lexicography. The portal allows simultaneous searches across various dictionaries, including both general and specialized ones. This paper focuses particularly on the monolingual descriptive dictionary of the Turkish language, *GünceI Türkçe Sözlük*, to review and evaluate lexicographic procedures. The analyses provide insights into the offerings of modern Turkish electronic lexicography, highlighting the availability of language resources through the digitization of Turkish lexical heritage and current lexicon. These resources serve as important tools for more effective use of the Turkish language, enhancing language culture, adapting to the needs of dictionary users, and providing quick and easy access to requested information.

Keywords: lexicography, electronic dictionary, Turkish language, Turkish Language Association.

1. Uvod

U današnje vreme kada, zahvaljujući savremenoj tehnologiji, svedočimo ubrzanom razvoju elektronske leksikografije, više nema sumnje da se korisnici rečnika okreću, na prvom mestu, (onlajn) elektronskim rečnicima umesto tradicionalnim, štampanim. Otuda upravo i nužnost savremene leksikografije da se prilagođava i prati potrebe koje promene u savremenom društvu donose — a to su dostupnost, mobilnost i prilagodljivost rečnika korisniku, direktnost i brzina pretrage, ponuda raznolikog multimedijalnog sadržaja poput audio i video materijala i dr. Stoga E. Boz (2020: 3) naglašava spregu između teorijske i praktične leksikografije i ističe

usmerenost metaleksikografa i leksikografa-sastavljača ka elektronskim rečnicima.

Paralelno s razvojem elektronske leksikografije u svetu, razvija se i elektronska leksikografija u Turskoj. U ovom radu u svetlu savremene turske leksikografije ističemo značaj i aktuelnost elektronskih rečnika Turskog lingvističkog društva kao jezičkih resursa, te ukazujemo na činjenicu da ovi rečnici predstavljaju nesumnjiv doprinos razvoju savremene turske leksikografije.

Opšteprihvaćena podela leksikografije podrazumeva podelu na praktičnu i teorijsku leksikografiju (metaleksikografiju), gde se pod prvom podrazumeva sastavljanje, tj. praktična izrada rečnika, a pod drugom nauka o

rečnicima koja se bavi razmatranjem dobijenih rezultata, analizom, kritikom, upotrebom, vrednovanjem rečnika (ŠIRKA 2006: 159; ДРАГИЋЕВИЋ 2014: 9). Kada je reč o razvoju praktične leksikografije u svetu, R. Dragičević ističe da „[п]рактична лексикографија има много дужу традицију него теоријска” (ДРАГИЋЕВИЋ 2014: 9). Ova tvrdnja se svakako odnosi i na tursku leksikografiju.

Počeci turske praktične leksikografije vezuju se za 11. vek i veliki rečnik *Divânü Lugât'it-Türk* (*Divan turskih jezika*)¹ Mahmuta Kašgarlija (Kaşgarlı Mahmud) iz 1074. godine, tursko-arapski rečnik enciklopedijskog tipa napisan s ciljem da Arapi uče turski jezik (odrednice su bile na turskom, a objašnjenja na arapskom jeziku). Tokom perioda Osmanlijskog carstva, tačnije, do 19. veka, pisani su uglavnom dvojezični rečnici, posebno arapsko-turski/tursko-arapski ili persijsko-turski/tursko-persijski, a tek u drugoj polovini 19. veka počeli su da izlaze jednojezični turski rečnici² koji su, pored odrednica na turskom, prvi put dotad sadržavali i definicije na turskom jeziku (EMİNOĞLU 2010: 9, 12)³. Rečnik turskog jezika *Kâmus-ı Türkî* Şemsedina Samija (Şemseddin Sami), koji je objavljen 1901. godine, uzima se kao prvi primer modernog leksikografskog pristupa na polju turskog jezika (AKYILDIZ AY 2017: 2).

Poslednjih decenija u Turskoj je zabeležen značajan porast u broju objavljenih jednojezičnih i dvojezičnih rečnika. Te rečnike objavljuju priznate i poznate, kao i manje poznate izdavačke kuće, a autori su kako priznati leksikografi, tako i sastavljači-amateri, kojih, prema proceni H. I. Uste, ima više (USTA 2010: 93). Značajan trag su ostavili leksikografi kao što su A. Puskuluoglu (A. Püsküllüoğlu), I. Ajverdi (İ. Ayverdi), D. M. Dogan (D. M. Doğan), M. N. Ozon (M. N. Özön), M. A. Agakaj (M. A. Ağakay), H. Eren i dr. Na polju praktične leksikografije angažovali su se mnogobrojni naučnici, istraživači, stručnjaci i tehničari, razvivši različite metode i tehnike sastavljanja rečnika, ponekada radeći nezavisno od drugih, a ponekad utičući jedni na druge (USTA 2010: 98).

Dok turska praktična leksikografija ima viševjekovnu tradiciju, s druge strane, teorijska leksikografija (metaleksikografija) u Turskoj počinje da se razvija početkom 21. veka, i od tada je objavljen veliki broj naučnih publikacija posvećenih pitanjima teorijske leksikografije

(pojedinačni radovi, zbornici radova, delovi monografija). Poredeći ranije i novije leksikografske studije u Turskoj, D. Akjildiz Aj ističe da su se ranija istraživanja uglavnom bavila različitim pitanjima rečničkog sadržaja i materijala, dok su novija istraživanja usmerena ka univerzalnim leksikografskim problemima, kritikama rečnika i metaleksikografskim pitanjima (AKYILDIZ AY 2022: 769-770).

Za razvoj kako savremene praktične, a mnogo kasnije i teorijske leksikografije, zaslužne su korenite promene koje su se dogodile nakon raspada Osmanlijskog carstva i formiranja nove, moderne države koja je, shvatajući značaj i ulogu jezika u jačanju nacije, počela svoje resurse da usmerava ka stvaranju jakog savremenog nacionalnog jezika i razvoju različitih oblasti lingvistike.

Za tursku istoriju je posebno značajan period nakon osnivanja Republike Turske 1923. godine, kada su sprovedene mnogobrojne društvene reforme, uključujući i reformu pisma i jezičku reformu⁴, koje je u cilju modernizacije novonastale države pokrenuo osnivač Republike Turske i njen prvi predsednik, Mustafa Kemal Atatürk (Mustafa Kemal Atatürk). Reforma pisma iz 1928. godine podrazumevala je uvođenje latiničnog pisma umesto arapskog, a 1932. godina se uzima kao početak perioda institucionalizovanog sprovođenja jezičkih reformi – to je bio zadatak poveren novooslobođenom Turskom lingvističkom društvu (Türk Dil Kurumu).

2. Tursko lingvističko društvo

Pravi počeci savremene turske leksikografije vezuju se za rad Turskog lingvističkog društva (Türk Dil Kurumu, u daljem tekstu TDK). Ovo Društvo predstavlja centralnu naučnu jezičku ustanovu u Republici Turskoj koja je zadužena za sistematsko i svestrano proučavanje turskog jezika (na planu sinhronije i dijahronije), kao i za izradu kapitalnih leksikografskih dela — rečnika. Društvo je od svog osnivanja bilo podeljeno na ogranke čiji su se nazivi, broj i oblasti delanja menjali tokom razvoja

¹ Ovo delo se smatra i prvim turkološkim delom na polju gramatike jer sadrži podatke o morfonologiji tadašnjeg turskog jezika.

² To su rečnici *Lehçetü'l-Lügât* (Şeyhülislâm Mehmed Es'ad Efendi), *Lehçe-i Osmânî* (Ahmed Vefik Paşa), *Kâmus-ı Türkî* (Şemseddin Sami). Pored ovih rečnika bili su objavljeni i rečnici osmanlijskog jezika koji su osmanlijsku leksiku tumačili na turskom.

³ Monografija E. Eminoglua (EMİNOĞLU 2010) značajna je jer predstavlja studiju koja obuhvata bibliografski popis rečnika turskog jezika i leksikografskih izvora od najstarijih vremena do 2008. godine.

⁴ Zbog dotadašnje nepovoljne jezičke situacije u turskom, viševjekovne hegemonije arapskog pisma, kao i arapskog i persijskog vokabulara (što je za posledicu imalo visoku stopu nepismenosti), nisu se razvijale lingvističke discipline. Prekretnicu predstavlja jezička reforma koja je, pokrenuvši pokret jezičkog purizma, doprinela stvaranju „turskog Turske” (*Türkiye Türkçesi*, tj. „turski Turske” predstavlja termin koji se koristi u međunarodnoj turkologiji kako bi se iz velike familije turskih (turkijskih) jezika izdvojio turski jezik koji se govori u Republici Turskoj). Reforma je doprinela i razvoju lingvističkih disciplina, pa tako i leksikografije. Uloženo je mnogo truda kako bi se odredilo leksičko bogatstvo turskog jezika – prikupljana je dijalektološka građa, beležena je arhaična leksika iz starih pisanih izvora, stvarani su neologizmi za pojmove koji do tada nisu bili imenovani u turskom, i iznađeni su turski ekvivalenti za strane reči. U tom periodu počinje da se intenzivno radi na prikupljanju leksičke građe za prvi Rečnik turskog jezika, a kasnije je započet rad i na terminološkim rečnicima.

institucije (više o radu ogranaka u: TEODOSIJEVIĆ 1995: 38–53). Rečnički i terminološki ogranak, osnovan kad i samo Društvo, već je 1934. godine podeljen na Rečnički ogranak (prvobitni naziv *Lügat Kolu* 1942. promenjen je u *Sözlük Kolu*) i Terminološki ogranak (*Terim Kolu*)⁵. Sastavljanje savremenog leksikona turskog jezika i dvojezičnih rečnika bilo je primarni zadatak ovog ogranaka. Nakon šest godina rada, 1945. godine u Istanbulu objavljen je Rečnik turskog jezika (*Türkçe Sözlük*), čiji je autor bio Mehmet Ali Agakaj (Mehmet Ali Ağakay). Rečnik je doživeo dvanaest izdanja, od kojih je poslednje⁶ objavljeno 2023. godine, na stogodišnjicu osnivanja Republike Turske. Ovaj dvotomni rečnik (A–J, K–Z) sadrži 82.135 glavnih odrednica i 45.372 rečenična primera. U pripremi ovog izdanja učestvovala je grupa od 21 autora, stručnjaka rečničkog ogranka Güncel Türkçe Sözlük Bilim ve Uygulama Kolu, oformljenog 2019. godine.

Izdavačka delatnost Turskog lingvističkog društva na polju leksikografije obuhvata veliki broj različitih vrsta rečnika među kojima su opšti jednojezični, dvojezični, školski, specijalni rečnici, istorijski, dijalektološki, etimološki, terminološki, frazeološki, rečnici stranih reči i dr. Sastavljanje rečnika se obavlja u okviru različitih ogranaka i radnih grupa Društva.

Kada je reč o opštim jednojezičnim rečnicima u izdanju drugih društava ili pojedinaca, izdvaja se nekoliko rečnika⁷: *Doğan Büyük Türkçe Sözlük* (Doganov veliki rečnik turskog jezika) D. Mehmeta Dogana (D. Mehmet Doğan), zatim *Türkçe Sözlük* (Rečnik turskog jezika) A. Puskuluoglua (A. Püsküllüoğlu), *Misâlli Büyük Türkçe Sözlük (Kubbealtı Lugatı)* (Veliki rečnik turskog jezika [s primerima]) lingvistkinje I. Ajverdi (İ. Ayverdi), kao i *Türkçe Sözlük* (Rečnik turskog jezika) udruženja Dil Derneği (Jezičko društvo).

3. Elektronska leksikografija u Turskoj

Zahvaljujući razvoju tehnologije, rečnici su sada dostupni i u elektronskom okruženju u vidu baza podataka na internetu, putem računara, ali i na pametnim telefonima i tabletima. Poredeći konkurentnost tradicionalne i moderne leksikografije, stručnjaci se slažu (npr. Boz 2020: 2, 13; SARI 2021: 94) da digitalna leksikografija preuzima primat nad tradicionalnom.

⁵ Danas Rečnički ogranak nosi naziv Güncel Türkçe Sözlük Bilim ve Uygulama Kolu, a Terminološki Terim Bilimi Bilim ve Uygulama Kolu.

⁶ Novine koje su uvedene u ovom izdanju opisane su u Uputstvu za korišćenje Rečnika turskog jezika.

⁷ Rečnici *Kubbealtı Sözlük* (İlhan Ayverdi) i *Türkçe Sözlük* (Dil Derneği) postoje i u elektronskoj verziji u obliku onlajn rečnika, dok je rečnik *Doğan Büyük Türkçe Sözlük* prvi rečnik turskog jezika koji je bio objavljen na CD-ROM-u.

Prvi opšti onlajn elektronski rečnici turskog jezika pojavili su se početkom 21. veka u vidu digitalizovane verzije tradicionalnih rečnika (AKALIN 2021; SARI 2021). Kasnije je otpočela praksa direktne izrade rečnika u elektronskom obliku, bez štampane verzije (ili sa naknadno štampanim izdanjem).

Danas su korisnicima dostupni mnogobrojni elektronski rečnici različitog kvaliteta. Kao što je slučaj i sa tradicionalnim, štampanim rečnicima, i u sastavljanju elektronskih rečnika⁸ učestvuju leksikografi-stručnjaci (individualno ili u grupama, nezavisno ili pri određenoj instituciji ili udruženju), ali isto tako i sastavljači-amateri.

Postavljajući pitanje valjanog izbora i preporuke rečnika u vreme hiperprodukcije rečnika na internetu, a istovremeno skrećući pažnju na generalno nedovoljnu i nerazvijenu rečničku kompetenciju korisnika, Boz ističe da je posebno na polju obrazovanja „od velikog [...] značaja podizanje svesti nastavnika i informisanje o novonastaloj rečničkoj kulturi”, kao i to da je izvesno da su i nastavnicima i učenicima „u neograničenom i ponekad nesigurnom svetu interneta [...] potrebne pouzdane smernice” (Boz 2015: 49).

Razvojem i rastom broja elektronskih rečnika, štampani opšti jednojezični i specijalizovani rečnici turskog jezika vremenom bivaju potisnuti, jer moderni elektronski rečnici omogućavaju laku dostupnost, brzu pretragu, i ciljane informacije. I. Sari (2021: 80) ukazuje na mane štampanih i prednosti elektronskih rečnika ističući činjenicu da je za pretragu tradicionalnih rečnika potrebno više truda i vremena, dok im u prilog ne idu ni obim i težina, kao ni troškovi štampe i distribucije. S druge strane, prednosti elektronskih rečnika su mnoge — upotrebljivost, funkcionalnost, olakšano korišćenje, dostupnost i prilagodljivost korisnicima su samo neke od njih.

4. Elektronski rečnici Turskog lingvističkog društva

Elektronski rečnici Turskog lingvističkog društva su od 2002. godine (AKALIN 2021: 77–78; SARI 2021: 84) bili integrisani na zvaničnoj internet stranici Društva <www.tdk.gov.tr>⁹. Međutim, ovi rečnici (*Türk Dil Kurumu*

⁸ Među tim rečnicima se izdvajaju onlajn opšti rečnici *Kubbealtı Lugatı*, *Türkçe Sözlük* (Dil Derneği), *Ötüken Türkçe Sözlük*, zatim etimološki rečnik *Nişanyan Sözlük*, rečnici koji obuhvataju dela i autore turske književnosti — *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü* i *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, dvojezični/višejezični *Tureng*, *Zargan*, *Seslisözlük*, kao i *Ekşisözlük* i *Uludağ Sözlük* — interaktivni onlajn rečnici u kojima korisnici mogu da učestvuju i u samom leksikografskom procesu, i drugi.

⁹ Veliki rečnik turskog jezika *Büyük Türkçe Sözlük*, koji je težio da objedini celokupnu leksiku turskog jezika i koji je nekada bio dostupan na internet stranici TDK, obuhvatao je naučne, umetničke i sportske termine, toponime, lična imena, reči i idiome u regionalnim dijalektima i govorima, kao i leksiku standardnog jezika (TDK, www.tdkterim.gov.tr/bts/).

Sözlükleri) od 2019. godine dostupni su na posebnom leksikografskom portalu Društva — <www.sozluk.gov.tr>, kreiranom specijalno za korišćenje rečnika u otvorenom pristupu, čineći ih dostupnim stručnoj i širokoj javnosti. Time je oformljen jedan izuzetno značajan korpus za uporedna istraživanja turske leksike i za raznovrsne pretrage u naučne, obrazovne i druge svrhe.

Rečnici koji se nalaze na portalu Turskog lingvističkog društva međusobno se razlikuju na osnovu izvornog medija — neki od rečnika predstavljaju digitalizovane verzije (računarski čitljiv tekst) štampanih izdanja, dok su neki izvorno kreirani elektronski. Ovi su rečnici neinteraktivni, što podrazumeva da korisnici ne učestvuju u leksikografskom procesu.

U nastavku rada se kroz kraći opis i analizu predstavljaju elektronski rečnici na rečničkom portalu TDK.

4.1. Güncel Türkçe Sözlük

Güncel Türkçe Sözlük (Rečnik savremenog turskog jezika, u daljem tekstu GTS) jeste opšti jednojezični rečnik savremenog turskog jezika opisnog tipa. Na rečničkom portalu TDK nalazi se digitalizovana verzija 12. izdanja *Rečnika turskog jezika (Türkçe Sözlük)*, koje je u štampanom obliku objavljeno 2023. godine. Korpus iz kojeg je ekscerpirana građa broji više od 200 domaćih i stranih leksikografskih dela. Rečnik je nastao u okviru Rečničkog ogranka TDK. Kako je reč o leksici savremenog turskog jezika, na temu ažuriranja i osavremenjivanja rečnika Akalin navodi da GTS predstavlja „[...] vrstu elektronskog rečnika kod kojeg postoji mogućnost ažuriranja baze podataka” (AKALIN 2021: 78), dakle, trenutni sadržaj nije i konačan. Na primeru ovog rečnika će u drugom delu rada biti sagledani leksikografski postupci.

4.2. Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü

Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü (Rečnik naučnih i umetničkih termina) predstavlja skup većeg broja različitih rečnika termina iz oblasti nauka i umetnosti. Na portalu Društva dostupni su od 2006. godine. Jedan deo terminoloških rečnika predstavlja digitalizovane verzije postojećih štampanih rečnika, a drugi deo je izvorno kreiran u elektronskom obliku (AKALIN 2021: 75, 79). U bazi podataka nalaze se 185.332 termina (AKALIN 2021: 78) zastupljena u rečnicima koje objavljuju i pripremaju različite radne grupe u okviru Terminološkog ogranka TDK. Uvidom u godine objavljivanja primećuje se da je veliki broj terminoloških rečnika starijeg datuma (raspon godina izdanja kreće se od šezdesetih godina 20. veka do prve decenije 21. veka), a uvidom u strukturu članaka i način obrade leksikografskih jedinica zaključuje se da ne postoji jedinstven način obrade, već se metode nekada razlikuju od rečnika do rečnika.

4.3. Derleme Sözlüğü (Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü)

Dijalektološki rečnik *Derleme Sözlüğü (Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü)* nastao je kao rezultat prikupljanja reči i izraza iz dijalekata i narodnih govora. Elektronska verzija koja je postavljena 2008. godine ima 231.268 leksičkih jedinica i predstavlja spoj digitalizovanog dvanaestotomnog dijalektološkog rečnika *Derleme Sözlüğü* (objavljenog u štampanom izdanju u periodu od 1963. do 1982. godine) i dodate leksičke građe preuzete iz 25 drugih dijalektoloških studija objavljenih u izdanju TDK (AKALIN 2021: 79). Rezultat pretrage donosi informacije o značenjima tražene lekseme i njenoj teritorijalnoj zastupljenosti.

4.4. Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü

Rečnik poslovice i frazeologizama *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* sadrži 2.396 poslovice i 11.209 izraza sa njihovim značenjima i tumačenjima, sastavljen kao elektronski rečnik, dostupan je od 2009. godine (AKALIN 2021: 76). Rečnik ima jednostavan grafički prikaz, ali ga izdvaja šira mogućnost pretrage jer se do rezultata dolazi tako što se u pretraživač može uneti ceo ili parcijalni izraz ili poslovice, zatim jedna određena reč u svom osnovnom, nesufigiranom ili suufigiranom obliku, ili, pak, delimično uneta reč¹⁰ (tri početna slova).

4.5. Tarama Sözlüğü

Istorijski rečnik arhaične leksike *Tarama Sözlüğü* nastao je kao rezultat pregledavanja pisanih dela na turskom Turske od 13. do 19. veka i ekscerpiranja turske leksike. Rečnik predstavlja skeniranu i bez dodatnih intervencija digitalizovanu verziju štampanog rečnika koji je objavljivan u periodu od 1963. do 1977. godine (AKALIN 2021: 79–80). Elektronska verzija objavljena je 2009. godine. Pretragom se dolazi do skeniranih izvoda traženih leksema.

4.6. Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü

Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü (Rečnik zapadnjačke leksike u turskom jeziku) jeste rečnik strane leksike. U ovom izvorno elektronskom rečniku sadržana je leksika pretežno poreklom iz jezika Zapada¹¹ koja je zastupljena u turskim književnim delima — iz francuskog, italijanskog, nemačkog i engleskog, kao i iz grčkog i jermenskog (pozajmljenice koje su svoje mesto

¹⁰ Ovakva pretraga rezultira izlistavanjem svih poslovice i frazema u kojima je zastupljen sadržaj iz upita, npr. upitom *baş* će biti ponuđene poslovice i frazeme koje u sebi sadrže reči *baş*, *başı*, *başım*, *başında*, *başla*, *başlamak*, *başka*, *başvurmak* itd.

¹¹ Pojam, tj. koncept Zapada u naslovu dela se ne posmatra kao geografska regija, već Zapad u turskoj istoriji ima političke i kulturološke konotacije i vezuje se za proces modernizacije (TDK, www.sozluk.gov.tr).

našle u turskom jeziku još pre modernizacije). Obuhvata 5.321 leksičku jedinicu uz 25.530 rečeničnih primera (AKALIN 2021: 77). Elektronsko izdanje je u međuvremenu više puta ažurirano (TBKKS 2015: 5–6). U članku se ispod odrednice daje poreklo lekseme, njena značenja, a zatim i primeri iz književnih dela.

4.7. *Türk İşaret Dili Sözlüğü*

Rečnik turskog znakovnog jezika *Türk İşaret Dili Sözlüğü* namenjen je osobama sa oštećenim sluhom. Rečnik sadrži 1.986 reči i izraza koje korisnici znakovnog jezika najčešće upotrebljavaju u svakodnevnom životu. Nisu dati semantički ekvivalenti leksema, već ekvivalenti pojmova na znakovnom jeziku, prikazani slikama sa položajem ruku i tela, oblikom šaka i simbolima (strelicama) kojima se pokazuje pokret koji stoji iza nekog znaka. Zatim je dato precizno i detaljno (tekstualno) objašnjenje položaja šaka i pokreta pri izvođenju znaka. Rečnički sadržaj je podeljen po slovima abecede (A, B, C, Ç, ...).

4.8. *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü višejezični je uporedni rečnik turkijskih jezika. Štampano izdanje objavilo je 1992. godine Ministarstvo za nacionalno obrazovanje. Kasnije je rečnik digitalizovan u okviru TDK i 2007. godine postavljen na internet stranicu Društva. Rečnik sadrži 7.000 najfrekventnijih reči turskog Turske sa njihovim prevodnim ekvivalentima u azerbejdžanskom, baškirskom, kazaškom, kirgiskom, uzbečkom, tatarskom, turkmenskom i ujgurskom turskom, kao i u ruskom jeziku.

4.9. *Kişî Adları Sözlüğü*

Rečnik ličnih imena *Kişî Adları Sözlüğü* sadrži ukupno 10.843 imena (3.613 ženskih i 7.230 muških). Ovaj rečnik je izvorno elektronski. Na internet stranicu Društva postavljen je 2004. godine i osim nekoliko načinjenih ispravki u poreklu i značenju nekih imena, rečnik se ne ažurira (AKALIN 2021: 76). Pretraga se vrši prema imenu ili značenju: postoji opcija odabira pola (muški, ženski ili oba), nakon čega se unese ili traženo ime ili reč (pridev) sa značenjem neke ljudske osobine, npr. 'vredna', 'hrabra', 'iskren' i sl. Podaci koji se nude u okviru rečničkog članka čine poreklo imena, rodna pripadnost i značenje.

4.10. *Eren Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*

Eren Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü (Erenov etimološki rečnik turskog jezika) jeste etimološki rečnik koji je

sastavio prof. dr Hasan Eren¹². Prvo štampano izdanje objavljeno je 1999. godine, a revidirano i dopunjeno izdanje rečnika je od 2021. godine dostupno na portalu. Sadrži 3.738 leksičkih jedinica, dakle, ne obuhvata čitavu aktuelnu leksiku turskog jezika. Članak sadrži značenje i poreklo lekseme, njen razvoj i potvrde u istorijskim izvorima.

4.11. *Köken Bilgisi Sözlüğü "A" Harfi (Deneme Sürümü)*

*Köken Bilgisi Sözlüğü "A" Harfi*¹³ (*Deneme Sürümü*) probna je verzija novog etimološkog rečnika Turskog lingvističkog društva koja za sada obuhvata samo slovo A. Njegova mikrostruktura je sledeća: nakon odrednice dato je značenje (definicija), a ispod definicije jezik iz kojeg reč potiče, kao i etimon (kod reči turskog porekla naveden je koren (kao i nastavak), a kod pozajmljenica je u zagradi data izvorna grafija, a zatim prevod etimona). U posebnom odeljku se daje pojašnjenje i detaljno objašnjenje porekla reči i njenog razvoja i promena koje je doživela u različitim periodima razvoja turskog jezika, kao i praćenja razvoja značenja (diskusija). Dalje se navodi najstariji pisani izvor u kojem je zabeležena data reč (najranije posvedočeni oblik), kao i drugi izvori koji beleže različite oblike ili grafije date reči. Ispod toga se daju potvrde u vidu primera upotrebe te reči, mahom iz starih književnih dela¹⁴ ili iz štampe. Na kraju članka se navodi ime autora članka¹⁵, zatim ime recenzenta, povezane reči i izvori. Ovaj rečnik je i strukturno i sadržinski bogatiji u poređenju sa drugim elektronskim etimološkim rečnicima kako u pogledu objašnjenja porekla i diskusija, tako i u pogledu broja primera. Rečnik će, nakon što bude završen, zasigurno predstavljati nezaobilazan izvor etimoloških podataka kako za naučnike i istraživače, tako i za sve one koje zanima poreklo reči zastupljenih u turskom jeziku.

4.12. *Mobilna aplikacija Türkçe Sözlük*

Korisnicima je na raspolaganju i besplatna mobilna aplikacija *Türkçe Sözlük* prilagođena za pametne uređaje poput mobilnog telefona ili tableta. Aplikacija obuhvata rečnik turskog jezika *Türkçe Sözlük* (poslednje izdanje iz 2023. godine), kojem se može pristupiti onlajn ili oflajn. Poput elektronskog rečnika, i aplikacija sadrži

¹² Turski leksikograf i nekadašnji predsednik TDK.

¹³ U nazivu rečnika je za termin *etimologija* upotrebljen turski ekvivalent *köken bilgisi* umesto pozajmljenice *etimoloji*.

¹⁴ Među tim delima su *Orhun Yazıtları* (Orhonski natpisi), *Dîvânü Lugâti't-Türk* (Divan turskih jezika) Mahmuda Kaşgarlija, *Kutadgu Bilig* (Znanje koje donosi sreću) Jusufa Has Hadžiba, *Divan Junusa Emrea*, *Garibname* (Garibnama) Aşik-paše, *Dede Korkut Kitabı* (Knjiga Dede Korkuta), *Seyahatname* (Putopis) Evlije Čelebije i mnoga druga dela.

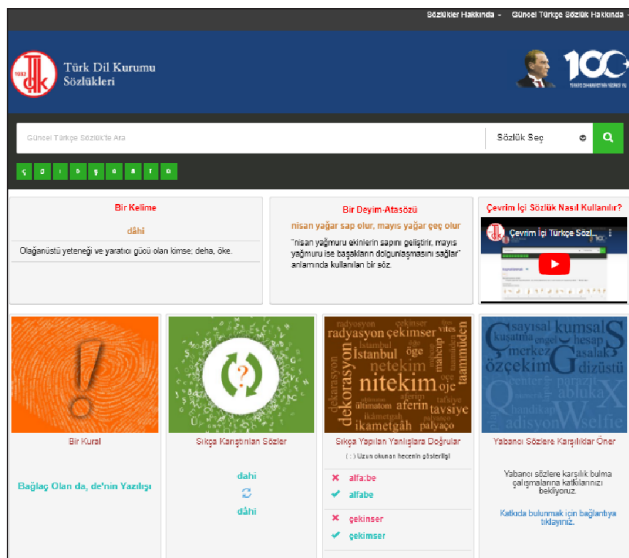
¹⁵ Za ispravnost i istinitost iznesenih stavova i podataka odgovorni su autor i recenzent članka.

snimljeni zvučni prikaz leksema, prikaz leksema znakovnim jezikom, kao i opciju deljenja sadržaja stranice. Posebnost aplikacije u odnosu na elektronski rečnik na internet stranici jeste automatsko čuvanje istorije pretrage, kao i mogućnost čuvanja često pretraživanih ili odabranih reči.

5. Struktura članka i leksikografska obrada odrednica u elektronskom rečniku GTS

U ovom odeljku sagledavamo i vrednujemo leksikografske postupke u elektronskom rečniku GTS s aspekta metaleksikografije. S obzirom na to da je reč o jednojezičnom rečniku, rečnik GTS namenjen je pre svega izvornim govornicima turskog jezika, a sekundarno i nematernjim govornicima. Usmeren je ka što celovitijem predstavljanju turskog leksikona, kao i ka tumačenju manje poznatih reči i proširivanju leksičkog fonda korisnika, s ciljem očuvanja savremenog turskog jezika u digitalnom okruženju.

Na to kako ciljni korisnici pristupaju upotrebi rečnika i kako preuzimaju ponuđene informacije utiče i način na koji je rečnički materijal predstavljen u nekom rečniku. U tom smislu, rečnik GTS nudi veoma pregledno prikazane informacije, što olakšava korišćenje rečnika.

Prikaz 1. Početna stranica leksikografskog portala Türk Dil Kurumu Sözlükleri.

Na početnoj stranici rečničke platforme TDK nalazi se Uputstvo za korišćenje rečnikâ, koje je dato u vidu petominutne video-prezentacije na turskom jeziku i u kojem se korisniku objašnjava način pretraživanja odrednica, zatim se predstavlja organizacija članka, tj. mikrostruktura i dr. Osim Uputstva, na početnoj stranici nalaze se jedna poslovice i jedna leksema sa tumačenjem značenja, jedno pravopisno pravilo, a zatim i reči koje se često mešaju, kao i ispravni oblici reči koje se često pogrešno koriste. U posebnom prozoru se korisnicima daje opcija

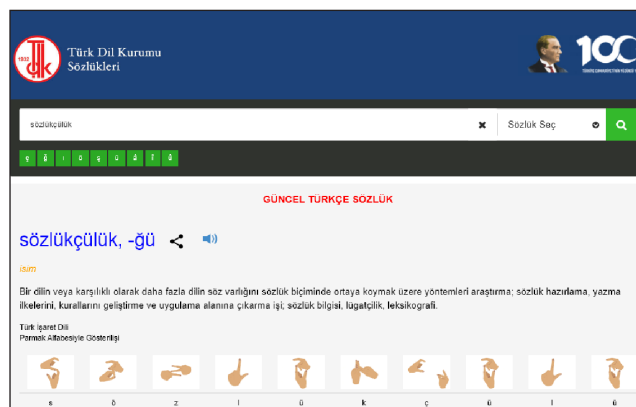
da ponude svoj predlog ekvivalenta za reči stranog porekla (*Yabancı Sözlere Karşılıklar Öner*).

Unutar rečnika GTS dostupan je multimedijalni sadržaj (tekst, slika, animacija, zvučni zapis) koji je međusobno povezan hiperlinkovima, posrednom vezom ka dodatnim ili daljim informacijama. Navigacija podrazumeva da se klikom miša na neku od veza prelazi na drugu tekstualnu stranu ili da se aktivira zvučni ili video-sadržaj.

Navigacija i unakrsno upućivanje kroz rečnik vrlo su efikasni. Osnovnu alatku čini pretraživač — polje u koje se upisuje tražena reč. U rečniku GTS ne postoji opcija napredne niti detaljne pretrage, kao ni opcija filtriranja rezultata pretrage. S druge strane, korisnicima se nudi da kao izvor odaberu jedan ili pak više rečnika u kojima se može naći tražena reč. Omogućeno je, dakle, međusobno upućivanje s jednoga na druge rečnike turskog jezika. Pri odabiru rečnika automatski je označen opšti rečnik GTS. Rezultati konačne pretrage su objedinjeni i prikazani na istoj stranici.

Principi usvojeni u rečniku GTS po pitanju pravopisa oslanjaju se na Pravopis TDK (*Yazım Kılavuzu*).

Prilikom pretrage se koristi tursko latinično pismo, a u slučaju da korisnik nema tursku tastaturu, ispod polja za pretragu ponuđene su grafeme specifične za tursku ortografiju — *ç, ğ, ı, ö, ş, ü, â, î, û*.

Prikaz 2. Grafička prezentacija rezultata pretrage u elektronskom rečniku Güncel Türkçe Sözlük.

Mikrostruktura članka podrazumeva da u zaglavlju stoji odrednica, te pokazatelji gramatičke kategorije¹⁶, a zatim se navodi etimologija ukoliko je u pitanju reč stranog porekla. U nastavku članka slede kvalifikatori za obeležavanje upotrebnosti i stilske vrednosti odrednice, značenja sa definicijom, a potom i primeri sa izvorima¹⁷.

¹⁶ Ukoliko leksema ima jednu semantičku realizaciju, pokazatelji gramatičke kategorije, kao i različiti kvalifikatori, uključujući i etimologiju, stoje ispod odrednice a iznad definicije, a ukoliko ima više značenja, onda se ti pokazatelji navode iza rednog arapskog broja, a pre definicije.

¹⁷ Uz primere su dati samo podaci o autoru/piscu, dok se naziv dela i broj stranice ne navode.

zamir (I) [...]*isim, dil bilgisi, Arapça zamir*

Kişi, dönüştürme, gösterme, soru ve belirsizlik anlamı vererek adların yerini tutan söz; adıl: ben, sen, o, biz, siz, onlar, kendim, kendin, kendi, kendimiz, kendiniz, bu, şu, o, kim, ne, biri:

“Onu ya insana verilen özel adla ya da adın yerini tutan bir zamirle gösterir.” - **Azra Erhat**

Izvod 1. Odrednica zamir u rečniku GTS.

isim, -smi [...]*Arapça isim*1. *isim* ► ad (I).2. *isim, mecaz* Kişi, insan:

“Biz eskidikçe yaşlarımız yirmiden yirmi bire, yirmi birden yirmi ikiye bastıkça yeni yüzler, yeni isimler katılıyor aramıza.” - **Yusuf Ziya Ortaç**

3. *isim, dil bilgisi* ► ad (I).

Izvod 2. Odrednica isim u rečniku GTS.

Ukoliko glavna odrednica ima vezane odrednice, pri dnu članka se prikazuje poseban prozorčić sa poslovičama, frazeologizmima, sastavljenim glagolima i ukapljenim rečima (*Atasözler, Deyimler, Birleşik Fiiller veya Kalıp Sözler*), kao i poseban prozorčić sa složenim i višechlanim jedinicama (*Birleşik Kelimeler*). Klikom na ova polja aktiviraju se padajući prozorčići sa hiperlinkovanim vezanim odrednicama, u koje se zatim može zasebno ući. Na kraju svakog članka je dat prikaz odrednice turskim znakovnim jezikom, što ovaj elektronski rečnik izdvaja od drugih opštih elektronskih rečnika.

Sa desne strane odrednice postavljen je simbol za deljenje sadržaja članka¹⁸ (v. *Prikaz 2*). Rečnik GTS nudi opciju izgovora tražene lekseme u vidu zvučnog zapisa, što je od velikog značaja, naročito za korisnike kojima turski jezik nije maternji. Ova je opcija označena ikonicom zvučnika (*Prikaz 2*), a zastupljeni su i ženski i muški glas.

Akcentat kod većine odrednica nije obeležen. Naime, u izvorno turskim rečima vokali su kratki, a najveći broj reči, kako turskog tako i stranog porekla, ima akcentat na poslednjem slogu, što se u rečniku GTS ne beleži, već podrazumeva. Ukoliko se akcentat u reči ne nalazi na poslednjem slogu, to je naznačeno u zagradi ispod odrednice upotrebom apostrofa koji ukazuje na mesto akcenta, npr. *şimdi* (şi'mdi), *tornavida* (tornavi'da). Dugi vokali se mogu naći samo u rečima stranog porekla. Oni se obeležavaju dvotačkom (:) kao u primeru *bazı* (ba:zı), dok cirkumfleks ukazuje i na palatalizovanje konsonanta koji prethodi tom vokalu, npr. *hikâye*

(hikâ:ye). Posebno se u zagradi skreće pažnja na izgovor mekog *l* u određenim rečima, npr. kod leksema *lale*, *plaj*, *lazım* i dr.

Leksikografska praksa danas podrazumeva da opisni rečnici sadrže etimološke podatke. U rečniku GTS poreklo nije naznačeno ukoliko je u pitanju izvorno turska reč, već se podrazumeva (vodi se principom da se ne daje etimologija za domaće reči). Kod pozajmljenica je data etimologija i navodi se puno ime jezika iz koga reč potiče. Izvorna ortografija kod pozajmljenica navedena je samo kod jezika koji koriste latinično pismo, npr. kod odrednice *lise* (li'se), *Fransızca lıcée*, dok se za ostale jezike navodi samo poreklo, npr. *Japonca*. Kod reči arapskog i persijskog porekla, koje čine većinu pozajmljenica u savremenom turskom jeziku, primenjena je transliteracija, npr. kod odrednice *üşlup*: (*üşlu:bu, l ince okunur*), *Arapça uslûb*.

Kada je u pitanju gramatička obrada, morfološki oblici i morfonološke alternacije kod imenica dati su odmah iza odrednice (v. *Izvod 2*).

U rečniku GTS zastupljeni su kvalifikatori kojima se označava etimologija, vremenski markirana leksika, stilski markirana leksika, nestandardna leksika, terminološka leksika, kao i gramatički kvalifikatori koji pokazuju vrstu reči (ili njenu sintaksičku funkciju), i u retkim slučajevima gramatičku brojivost (množina): *eski-miş* (arh.), *mecaz* (fig.), *argo* (žarg.), *teklifsiz konuşma-da* (razg.), *kaba konuşmada* (vulg.), *kaba konuşmada hakaret yollu* (pej.), *ağızlarda* (reg.), *özel* (kod vlastitih imenica), *bitki bilimi* (bot.), *tıp* (med.), *hukuk* (pravn.), *müzik* (muz.), *spor* (sport.), *edebiyat* (knj.), *çoğul* (mn.) i dr. Zastupljene su i kombinacije kvalifikatora. Značajno je napomenuti da su svi tipovi kvalifikatora u rečniku GTS dati u punom obliku, a ne u vidu skraćenica¹⁹, što svakako omogućava efikasnije korišćenje rečnika, posebno korisnicima sa slabije razvijenom rečničkom kompetencijom.

Gramatička kvalifikacija ispred definicije ukazuje na vrstu reči kojoj odrednica pripada. Odgovarajućim kvalifikatorima obeležene su sve vrste reči osim glagola. Kod glagola se pokazatelji gramatičke kategorije navode indirektno — glagolskom rekcijom koja je prikazana ispred definicije u vidu padežnog sufiksa (-e, -i, -de, -den), ili, pak, kvalifikatorom *nesnesiz* (neprelazan).

Tvorbeni derivati su, kao i u štampanoj verziji Rečnika, dati kao zasebne odrednice i obrađeni su skromnije u odnosu na osnovnu leksemu.

U rečniku GTS ne beleže se kvalifikatori za neologizme, niti za onomatopsejske reči, a izostaje i kvalifikovanje

¹⁸ Podrazumevano je deljenje sadržaja na dve društvene mreže i na jednoj aplikaciji za komuniciranje, a data je i mogućnost kopiranja linka.

¹⁹ U tradicionalnim, štampanim rečnicima kvalifikatori se navode u skraćenom obliku pre svega zbog ograničenog prostora, dok to ne mora da se čini u elektronskim rečnicima jer oni raspolazu gotovo neograničenim prostorom.

reči subjektivne ocene (u turskom jeziku formalno ne postoji zasebna kategorija reči subjektivne ocene, tj. deminutiva²⁰ i augmentativa²¹). Dakle, kvalifikacija deminutiva i hipokoristika ne postoji, za razliku od prakse u srpskoj leksikografiji, gde su u upotrebi kvalifikatori *dem.* i *hip.*

Definicije su najčešće opisne, sintagmatske, sinonimske ili kombinovane. Prvo se daje leksikografska definicija. Uobičajen postupak opisa leksičkog značenja je putem semantičke parafraze. Na primeru opisanog značenja glagola *sevmek* (voleti) definicija glasi *sevgi ve bağlılık duymak* (osećati ljubav i privrženost).

U definiciji odrednice, reči bliskog značenja i sinonimi dati su linearno (v. *Izvod 1*), odvojeni tačkom i zarezom (;), npr. *sahil 1. [...]; kıyı, yaka, yalı*. Antonimi se uglavnom navode kod frekventnijih prideva.

Kada je u pitanju obrada polisemije, semantički derivat i metafore su dati pod arapskim rednim brojevima i navođeni jedni ispod drugih, unutar hijerarhijske strukture (v. *Izvod 2*). Kod osnovnih reči sa polisemičkom strukturom prvo se definiše osnovni semantički sadržaj, a zatim se daju definicije sekundarnih značenja — najčešće su u pitanju metaforički dobijena značenja, označena kvalifikatorom *mecaz* (fig.). Redosled podrazumeva prvo najfrekventnije realizacije lekseme, iza kojih slede stilski ili upotrebno markirane realizacije. Na primer, lekseme koje su u svom osnovnom značenju zoonimi ili fitonimi mogu imati polisemičku strukturu, te u sekundarnom značenju mogu da imenuju čoveka putem metaforičnih asocijacija zasnovanih na semama kolektivne ekspresije, tačnije „[...] коллективног схватања да неке животиње или биљке имају какве особине које су својствене човеку или се могу приписати човеку” (ГОРТАН-ПРЕМК 2004: 107). U turskom jeziku je ova pojava česta kod zoonima (*öküz* ‘vo’/‘volina’) i, nešto ređe, fitonima (*fistik* ‘kikiriki, pistač’/‘zgodna devojka’) i dr. Navedene lekseme u svojoj sekundarnoj semantičkoj realizaciji prelaze u reči sa značenjem lica određenih osobina, u pozitivnoj ili negativnoj konotaciji. Ovakve lekseme u rečniku GTS kod kojih je putem metafore

²⁰ Primer obrade leksema u deminutivnom obliku koje se svrstavaju i u opštu leksiku i u terminologiju: leksema *kurbağacık* je u rečniku GTS opisana kako u svom deminutivnom značenju, tako i u ostalim značenjima dobijenim putem metafore, uključujući i terminološku upotrebu. S druge strane, kod lekseme *evcik* je u opštem rečniku dato samo osnovno, umanjeno značenje imenice *ev* kao ‘mala kuća, tj. kućica/kućerak’, dok se ta odrednica može naći i u terminološkim rečnicima (iz oblasti biologije i zoologije) u posebnom značenju. Treći slučaj je odrednica *yaprakçık* (preusmereno i sa odrednice *yaprak* koja predstavlja morfološku alternaciju iste reči) koja u opštem rečniku nije opisana kao mali list, tj. listić, već je dato samo njeno značenje u terminološkoj upotrebi u sferi botanike. Ukoliko za određenu odrednicu u deminutivnom obliku nije dato osnovno značenje umanjivanja, onda se primarno značenje traži kod motivne, tj. polazne reči.

²¹ Za augmentativ se može reći da ne postoji u turskom jeziku, barem ne morfološki oblik.

realizovana ekspresivnost označene su kvalifikatorima *mecaz* (figurativno) ili *argo* (žargonski), dok je npr. u srpskoj leksikografiji preporuka da se kod sličnih semantičkih pomeranja upotrebljava i kvalifikator *ekspr.* (ekspresivno) (ГОРТАН-ПРЕМК 2004: 116).

U slučaju homonimije, lekseme se daju kao zasebne odrednice jedna ispod druge, obeležene u brojevanom nizu rimskim brojevima u zagradi (I), (II), (III) itd., iza odrednica. Kao primer možemo navesti imenicu *sandal* koja ima četiri nezavisna značenja, a uzrok homonimije je preuzimanje stranih leksema: (I) arapski: sandalovina, sandalovo drvo, (II) grčki: vrsta čamca, (III) francuski: sandale, (IV) turski (u govorima): vrsta tkanine sačinjene od pamuka i svile.

Primeri kojima se ilustruju odrednice (navode se nakon definicije) ekscerpirani su iz književnih dela, i služe za razumevanje značenja i načina upotrebe određene reči. Nisu sve odrednice potkrepljene primerima tog tipa (nekada su date samo sintagme).

U rečniku GTS zastupljen je bogat inventar frazema²² navedenih uz određenu odrednicu nakon značenja, i to u zasebnom prozorčiću koji se aktivira klikom. To je od posebnog značaja za korisnike — tumačenja frazema predstavljaju veliku pomoć kako za maternje govornike i prevodioce, tako i za one koji uče turski jezik kao strani.

Na kraju se možemo kratko osvrnuti i na razlike između rečnika GTS i opštih elektronskih rečnika drugih autora, a one su vidljive na više nivoa — razlikuje se vrsta pretrage reči, način obrade odrednice, navođenje kvalifikatora. Posebno su uočljive razlike na polju ortografije, što oslikava višedecenijsko stanje u turskom pravopisu kojim i dalje provejava neusaglašenost i neujednačenost po pitanju određenih pravopisnih pravila²³, uprkos konstantnoj težnji da se uspostavi standardizacija pravopisa uklanjanjem nedoumica i nedoslednosti (više o problematici pravopisa savremenog turskog jezika na primerima leksikografske prakse u: RISTIĆ BOJANIĆ 2015).

Uprkos činjenici da se pri sastavljanju rečnika teži nepogrešivosti, u leksikografskoj su obradi mogući propusti i omaške. Tako u rečniku GTS kod lekseme *sen* (lična zamenica 2. lica jednine ‘ti’) stoji pogrešan kvalifikator — naveden je gramatički kvalifikator *isim* (imenica), umesto *zamir* (zamenica). Kod frekventne lekseme *meşgul* nije naznačeno odstupanje od zakona vokalne

²² Leksikografska obrada frazeološke građe je data kako u opštem rečniku, tako i u frazeološkom rečniku.

²³ Jezičko društvo Dil Derneği zastupa različite stavove koji se prvenstveno odnose na pitanje spojenog ili odvojenog pisanja složenih leksema, a zatim i na pitanja ozvučavanja bezvučnih suglasnika na kraju stranih reči pri sufiksaciji i dr. TDK: *alt geçit, ön söz, Antep fistiği, dil bilgisi, dil bilimi, mikroskop (-bu)* DDTS: *altgeçit, önsöz, Antepfistiği, dilbilgisi, dilbilim, mikroskop (-pu)*.

harmonije pri sufiksaciji (izostala je smernica *-lî*). U primeru lekseme *ben* navedena su tri različita značenja u homonimskom nizu: (I) mladež, (II) vrsta mamca, (III) lična zamenica u 1. licu jednine 'ja'. Uprkos činjenici da je najfrekventnija upotreba te lekseme u vidu zamenice (*zamir*), ona je data tek kao III odrednica, te je hijerarhijska struktura narušena. Primećena i je neujednačenost u grafičkom prikazu u vidu nejednake veličine slova kod rezultata '*Bu söz bulunamadi*' pri istovremenoj pretrazi u različitim rečnicima.

Kako bi se broj propusta i grešaka smanjio, Društvo je otvoreno za sugestije kako stručnjaka, tako i ostalih korisnika rečnika, kako bi zatim sugestije bile razmotrene i uočene greške ispravljene.

6. Zaključna razmatranja

Moderna leksikografija u Turskoj je relativno mlada disciplina, što nije neobično uzimajući u obzir da je turski jezik standardizovan tek nakon osnivanja Republike Turske i da se naučno-istraživačkom radu na polju leksikografije posvetila posebna pažnja tek nakon stvaranja jedinstvenog turskog nacionalnog identiteta. Osnivanjem Turskog lingvističkog društva 1932. godine položen je temelj za sistematsko proučavanje turskog jezika, kao i za izradu rečnika, što je omogućilo kontinuiran i posvećen rad na razvoju savremene turske leksikografije.

Savremeni tokovi u praktičnoj leksikografiji sve više su usmereni ka elektronskim rečnicima. U skladu sa tim, elektronski rečnički portal *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*, koji obuhvata opšti rečnik i veliki broj specijalnih rečnika, čineći rečnike dostupnim širokim masama kroz digitalizaciju turskog leksičkog nasleđa i bogatstva, opravdava svoju ulogu u borbi za očuvanje turskog jezika i brigu o njemu.

Nakon što su istaknute prednosti elektronskih u odnosu na tradicionalne štampane rečnike, zaključuje se da je struktura rečnika, kao i leksikografska obrada u digitalnim rečnicima TDK prilagođena prosečnom korisniku (prvenstveno izvornim govornicima) i potrebama savremenog doba, pod kojima se podrazumeva dostupnost, tačnost, kao i brz i jednostavan pristup traženim informacijama. Kao alat za istraživanje jezika, uprkos manjim nedostacima, ovi rečnici svakako služe kao relevantni i referentni leksikografski izvori za naučnike, prosvetne radnike, prevodioce, lektore i druge korisnike koji imaju razvijenu rečničku kompetenciju. Višestruki je značaj ovih rečnika i u nastavi i učenju turskog jezika kao stranog. Osposobljenost učenika i studenata za korišćenje rečnikâ povezana je sa veštinom razumevanja različitih tipova tekstova, a primena elektronskih rečnika u nastavi omogućava učenicima i studentima bolje upoznavanje sa leksičkim fondom, istovremeno podstičući istraživanje turske leksike.

U daljem razvoju turske elektronske leksikografije otvara se prostor za unapređivanje kako sadržaja tako i funkcionalnosti elektronskih rečnika u vidu pružanja opcija detaljne ili napredne pretrage, davanja antonima i sinonima, preciznijeg navođenja izvora kod primera navođenjem naziva dela i broja stranice, zatim u vidu obogaćivanja sadržaja članka zvučnim i video-materijalima, grupisanja odrednica prema različitim kategorijama, davanja istorijata pretrage, statističkih podataka, kreiranja naprednog dizajna, navođenja datuma ažuriranja članka i dr. Pišući upravo o raznovrsnim mogućnostima razvoja digitalnih rečnika usmerenih ka, pre svega, njihovoj funkcionalnosti, I. Sari (2021) nudi brojne metaleksikografske upute, dok posebno ukazuje na potrebu za kreiranjem obratnog rečnika turskog jezika u digitalnom obliku, koji je od izuzetnog značaja za lingvističke studije, a koji bi mogao da promeni tok naučnih istraživanja (SARI 2021: 95). Posmatrajući relaciju rečnik – korisnik, E. Boz naglašava ulogu metaleksikografije u izradi rečnika i navodi da bi za potrebe naprednih rečnika leksikografi trebalo da, uz pomoć nauke, utvrde profil i potrebe korisnika, te da ih konstantno prate i ažuriraju (Boz 2015: 50). A kada je u pitanju (ne)ograničenost prostora, isti autor ističe da je u elektronskim rečnicima konačno moguće pružiti korisniku odgovarajuće primere za sve semantičke realizacije leksema (Boz 2020: 5).

Status leksikografije kao posebne discipline u turskoj lingvistici učvrstio se u poslednjim godinama, a savremena turska leksikografija vidno je napredovala. To potvrđuje veliki broj stručnih naučnih radova, seminara i kongresa, a zasigurno i rad i postignuti rezultati u oblasti elektronske leksikografije. Imajući u vidu sve navedeno, može se zaključiti da su mogućnosti daljeg razvijanja i oblikovanja sadržajnijih i funkcionalnijih elektronskih rečnika u okviru primenjene leksikografije nebrojene, što bi nadalje nesumnjivo uslovalo i šira istraživanja na polju metaleksikografije.

Literatura

- AKALIN, Şükrü Halûk (2021). Elektronik Sözlük Bilimi ve Türk Dil Kurumunun e-Sözlükleri. Hatice Yazıcı Malkoç (ur.), *Hamza Zulfikar Armağanı* (str. 69–85). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- AKYILDIZ AY, Didem (2017). Tarama Sözlüğü: Sözlükbilimi İlkeleri Çerçevesinde Betimsel ve Eleştirel Bir Değerlendirme. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 56, 1–22.
- AKYILDIZ AY, Didem (2022). Türkiye’de Sözlükbilimi ile İlgili Araştırmalar-Bibliyografya Denemesi (2016-2021). *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 9, 768–795.
- Boz, Erdoğan (2015). Kullanıcı ve Sözlük İlişkisi. *ERDEM İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 69, 41–52.
- Boz, Erdoğan (2020). Çevrimiçi Genel Sözlüklerde Tanım. *Dilbilim Dergisi – Journal of Linguistics*, 34, 1–14.
- EMİNOĞLU, Emin (2010). *Türk Dilinin Sözlükleri ve Sözlükçülük Kaynakçası*. Sivas: Asistan Yayınevi.
- RISTIĆ BOJANIĆ, Smiljana (2015). Pitanja pravopisa savremenog turskog jezika. *Komunikacija i kultura online*, 6(6), 82–101.

- SARI, İsa (2021). Sözlükçülükte Dijital Dönüşüm ve Türkçenin Çevrim İçi Genel Sözlükleri İçin Bazı Geliştirme Önerileri. Nurtaç Ergün Atbaşı, Koray Üstün (ur.), *Hacettepe Türkoloji 50. Yıl Armağanı* (str. 77–95). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- ŠIPKA, Danko (2006). *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*. Novi Sad: Matica srpska.
- TEODOSJEVIĆ, Mirjana (1995). *Jezik Fazila Husnija Daglardže s osvrtom na pokret jezičkog purizma u Turskoj*. Beograd: Filološki fakultet.
- USTA, Halil İbrahim (2010). Sözlükçülük ve Sözlük Araştırmacılığı. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 92–101.
- *
ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна (2014). Развој практичне и теоријске лексикографије. У: Рајна Драгићевић (ур.), *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси* (стр. 9–26). Београд: Филолошки факултет.
- ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка (2004). *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Leksikografski izvori

- AYVERDİ, İlhan (2016). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- DOĞAN, D. Mehmet (2011). *Doğan Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Yazar Yayınları.
- Internet stranica jezičkog društva „Dil Derneği” <www.dildernegi.org.tr>. [15. 5. 2024]
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali (2012). *Türkçe Sözlük*. Arkadaş Yayınevi, Ankara.
- Rečnički portal „Kubbealtı”: <www.kubbealti.org.tr>. [16. 5. 2024]
- Rečnički portal TDK: <www.sozluk.gov.tr>. [20. 8. 2024]
- TBKKS: *Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü* (2015). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkçe Sözlük* (2005). Ankara: Dil Derneği Yayınları.
- Türkçe Sözlük* (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Smiljana Ristić Bojanić

Contemporary Turkish Lexicography as Exemplified Within the Electronic Dictionaries of the Turkish Language Association

(Summary)

The Turkish Language Association, founded in 1932, is a linguistic and lexicological institution dedicated to studying the Turkish language and implementing language reforms. Over the years, it has continued its work on standardizing and systematically studying the Turkish language. In the field of lexicography, various branches of the Association oversee the creation of both general and specialized dictionaries of the Turkish language. With the advent of modern technology, we are witnessing the rapid development of electronic lexicography. It is evident that dictionary users are increasingly turning to online dictionaries rather than traditional printed ones. This shift requires that modern lexicography adapts to the changing needs of society, emphasizing availability, mobility, adaptability, directness, speed of search, and the inclusion of diverse multimedia content. The first electronic dictionaries of the Turkish language appeared in the early 21st century as digitized versions of traditional dictionaries. Subsequently, the practice of creating dictionaries directly in electronic form was established. The Turkish Language Association's electronic online dictionaries are available on the specialized dictionary portal sozluk.gov.tr, designed for open access use by researchers and the general public. This portal allows simultaneous searches across various dictionaries, including general and specialized ones (such as the general dictionary of modern Turkish, etymological, dialectological, and phraseological dictionaries, as well as numerous terminological dictionaries). This has created an important corpus for comparative research of the Turkish lexicon and for various scientific, educational, and other purposes. The advantages of electronic dictionaries over traditional printed ones are clear. The structure and lexicographical processing in the Association's digital dictionaries are tailored to the average user (primarily native speakers) and the needs of the modern age, ensuring availability, accuracy, and quick and easy access to the requested information. Despite minor shortcomings, these dictionaries serve as relevant and major lexicographic sources for scientists, educators, translators, proofreaders, and other users with developed lexicographic competence. Their significance is also manifold in teaching and learning Turkish as a foreign language. In conclusion, the status of lexicography as a special discipline in Turkish language studies has strengthened in recent years. Turkish lexicography has made significant progress, as evidenced by numerous expert scientific works, seminars, congresses, and particularly the achievements in electronic lexicography. The potential for further development and design of electronic dictionaries within applied lexicography is vast, promising broader research in the field of metalexicography.